
УДК: 344.3:343.15(497.1)"1944"(093.2)	Језик рада: Српски
341.322.5(497.1)"1944"(093.2)	Примљен: 04. 05. 2023.
COBISS.SR-ID 121039369	Прихваћен: 30. 05. 2023.
DOI број: 10.5937/vig2301113A	Тип рада: Критичко издање научне грађе

Др Снежана Алексић, асистент
Универзитет МБ у Београду
E-mail: snezanaaleksic3@gmail.com

ПРЕСУДЕ ВОЈНОГ СУДА НОВ-а У ЈУГОИСТОЧНОМ СРЕМУ 1944. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У раду је публикована архивска грађа – пресуде Војног суда Народноослободилачке војске, који је деловао на простору југоисточног Срема 1944. године. Пресуде су изречене у кривичним поступцима који су вођени против осамнаесторице Срба, завичајаца Срема, који су оптужени за сарадњу са „четничким покретом Драже Михаиловића”. Документа су похрањена у Историјском архиву Београда. До сада нису изворно публикована, те стога њихов садржај у савремену историографију уноси ново светло, које потиरे уврежено мишљење да је источни Срем био изразито партизански. Уједно, садржина оригиналне архивске грађе отвара дилему: да ли су одлуке Војног суда биле оправдане и правичне? Циљ рада је да прошири знања из историје развоја војног судства, као и сазнања у вези са конкретним догађајима током 1944. године у делу окупираних Краљевине Југославије – југоисточном Срему.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Војни суд, НОВ, пресуда, четник, Дража Михаиловић, ЈВуО, Срем

Са избијањем Другог светског рата у Краљевини Југославији, географску регију Сrema окупирале су Немачка и Независна Држава Хрватска (НДХ). Почетком рата, југоисточни део Сrema, који су чинили део Старопазовачког среза, град Земун и цео Земун-

ски срез,¹ нашао се под окупацијом Немачке, која је потом, у октобру 1941. године, цео овај простор уступила НДХ. Међутим, током година рата које су уследиле, у југоисточном Срему су између две окупаторске стране постојале нетрпељивост и отворене тежње за превласт.²

Пре рата, већинско становништво у Старопазовачком и Земунском срезу чинили су Срби,³ а „слику састава становништва у Земунском срезу из времена окупације даје једна усташка статистика према којој је било (око): Срба 27.800, Хрвата 900, Немаца 3.900, Мађара 300, Словака 2.100, осталих 600.”⁴ Демографска слика у југоисточном Срему била је разлог да НДХ „националну равнотежу постигне путем полицијских, судских и војничких мера. [...] Практично, то је значило да слањем српског становништва у логоре, стрељањем путем суда или као талаца, униште или барем смање српско православно становништво у Срему на одговарајућу меру.”⁵ Ова политика вођена је током свих година рата. О историји рата и револуције у Срему до данас су написана бројна ауторска дела.⁶

*

У Историјском архиву Београда, фонд 34 „Народни одбор среза земунског – Земун”,⁷ кутија 8 (даље: ИАБ – ф. 34 НОС Земун – к. 8), у несређеној грађи похрањене су четири пресуде⁸ Војног суда Народ-

¹ Непосредно пред рат, Земунски срез чинило је 17 општина – места: Ашања, Батајница, Бечмен, Бежанија, Бољевци, Деч, Добановци, Јаково, Карловчић, Крњешевци, Купиново, Обреж, Петровчић, Прогар, Сурчин, Угриновци, Шимановци. Седиште Среза Земун био је град Земун, који није улазио у састав Среза, већ се од 1934. налазио у саставу Управе града Београда, која је, почев од 1931. године, била у статусу засебне територијалне јединице.

² Више видети: Снежана Алексић, Историјски срез Земун (1941–1945): у архивској грађи и изворима (Нови Сад, Архив Војводине, 2022). 5, 131–224.

³ Општа државна статистика, Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. 3. 1931, књ. 2, (Београд, Краљевина Југославија, 1938).

⁴ Жарко Атанацковић, *Земун и околина у рату и револуцији* (Београд, Нолит, 1962), 10.

⁵ Душан Лазић – Гојко, *Сремско крваво лето 1942.* (Ср. Митровица, НИРО Ср. Митровица, 1982), 124.

⁶ Уз овде цитирана дела, још и: Срета Савић, *Борбе у Срему: 1941–1944.* (Нови Сад: СУБНОР СР Србије за Војводину, 1967); Жарко Атанацковић, *Срем у Народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији* (Шимановци: Месна заједница, Месни одбор СУБНОР-а, 1968); исти, *Војводина у борби 1941–1945.* (Нови Сад: Форум, 1959); Раденко – Ђуро Ливада, *Романтичне лозинке* (Београд: ОО ССРН Сурчин, 1962); Новак Петровић – Маре, *Прогарци* (Земун: СО Земун, СУБНОР Земун, МЗ Прогар, 1987) и др.

⁷ Априла 1943. формиран је илегално у Шимановцима. До ослобођења Земуна 1944. није имао одређено седиште, а по ослобођењу седиште му је у Земуну и обухвата: Ашању, Батајницу, Бежанију, Бечмен, Бољевце, Деч, Добановце, Јаково, Карловчић, Крњешевце, Купиново, Обреж, Петровчић, Прогар, Сурчин, Угриновце и Шимановце.

⁸ У Историјском архиву Београда, уз ове четири пресуде, налазе се још три пресуде којима је на казну смрти због сарадње са усташама, Гестапоом и Шилц-полицијом осуђено још 9 лица, већином Словака.

ноослободилачке војске (даље: НОВ) из периода од 27. V до 10. VIII 1944 године⁹ (даље: Грађа). Из њих се сазнаје да је у кривичним предметима које је Војни суд НОВ водио против лица оптужених за сарадњу са четничким покретом Драже Михаиловића¹⁰ на смртну казну осуђено 18 мушкараца Срба,¹¹ завичајаца југоисточног Срема.

Како данас нема јасних сазнања о деловању „четничке организације Драже Михаиловића”, односно ЈВуО у Срему,¹² приређена документа пружају податке о овој још неистраженој теми. Уједно, овде приређена грађа отвара дилему – ако, према званичној историографији, у Срему није постојала четничка организација, односно организација која је помагала ЈВуО, зашто су људи ликвидирани под оптужбом да су учествовали у покрету Драже Михаиловића?¹³

Из садржаја пресуда јасно се уочава да у поступцима које је у југоисточном Срему водио Војни суд по наредби Врховног штаба НОВ од 7. II 1944, оптужени нису имали браниоца (адвоката), да су оптужбе које су им стављене на терет углавном изречене конспиративно, без нарочитих доказа, односно да је као потврда оптужби при изрицању пресуде узимано признање оптужених. Дакле, кључни фактор у изрицању пресуда била је идеологија коју је пропагирала КПЈ, што се јасно ишчитава из завршног дела пресуде од 31. V 1944. године (Документ: 1). Ова чињеница буди сумњу да оне нису биле оправдане и правичне, пошто се из њихове садржине стиче утисак да је мотив за изречену казну био идеолошког карактера. Уз то, дискутабилан је и легитимитет Војног суда који је ове пресуде изрицао, нарочито ако се сагледа чињеница да је Срем, у тренутку доношења и спровођења пресуда, фактички био окупирани део терито-

⁹ Пресуде су донете конспиративно, без података о сведоцима, поротницима или судији.

¹⁰ У оригиналним пресудама уместо Михаиловић пише Михајловић. Уз то, у пресудама „четнички покрет Дража Михајловић” наводи се пежоративно. Фактички, у тренутку доношења све четири пресуде армијски генерал Драгољуб Дража Михаиловић се не налази на челу „четничког покрета” већ је начелник штаба Врховне команде Југословенске војске у Отаџбини (даље: ЈВуО).

¹¹ Просечна старосна доб ових људи била је 39 година (у Петровцима 30,5, у Купинову 44, у Бољевцима 37,6, у Карловчићу 44). Након ликвидације за њима је остало укупно 43 сирочади.

¹² Окружни народноослободилачки одбор за источни Срем, након формирања 1943, доноси Упутство бр. 36/43: „за формирање обавештајне службе зарад борбе против дражиноваца и пете колоне”. Податак упућује на претпоставку да је покрет Драже Михаиловића у Срему постојао пре, или је настао када и ОНОО. Упор.: ИАБ-34-НОС, кут. 8, док. ОНОО, бр. 121/44 од 12. II 1944.

¹³ Осим грађе похрањене у ИАБ, пресуде завичајцима југоисточног Срема, због сарадње или учешћа у четничкој организацији „Дража Михаиловић”, у много већем броју су похрањене у Архиву Војводине, фонд 183.

рије Краљевине Југославије, на коме је доминацију прогласила Независна Држава Хрватска, која је тада била међународно призната.

Познато је да се послератна историографија, као и поратно законодавство, позива на одлуке које су донете на заседањима АВНОЈ-а. Пошто је дискутабилно да ли су Сремци на тим заседањима имали свог изабраног представника,¹⁴ под знаком питања су и све одлуке које су донете на авнојевским темељима „у име народа“, односно у име и за рачун свих завичајаца Срема. Отуда, спорно је и питање легитимитета одлука Врховне команде НОВ о формирању Војног суда, па тако и пресуде које је овај суд изрицао и спроводио у југоисточном Срему.

Из пресуда се јасно ишчитава да су људи осуђени на казне смрти зато што су били организовани у „четничке одборе“, где су „плаћали чланарину“, те давали прилог у новцу и натури,¹⁵ а на терет им се ставља ширење „четничке пропаганде“ и дистрибуција летака „Глас Београда“ и „Равна Гора“.¹⁶ Уз то, оптужени су и за дела „издаје, шпијунаже.“ Све оптужбе изнете су конспиративно, а пресуде су донете на основу признања оптужених.

Пресуде Војног суда из 1944. године сведоче да је организација која је подржавала ЈВуО у Срему постојала. Иако нема јасних доказа о томе да је ЈВуО у Срему присутна у смислу стално стациониране војне формације, мрежа активиста за које се из пресуда сазнаје, а који су радили организовано у Петровцима, Купинову, Бољевцима, Карловчићу и у Михаљевцима, свакако оспорава тврдњу из послератне литературе која инсистира на томе да је Срем био „искључиво партизански“.

Бројни хроничари¹⁷ Другог светског рата у времену СФРЈ углавном су износили тезу да су сви припадници НОВ-а били присталице КПЈ. Осим живог сећања на догађаје из Другог светског рата, предложена грађа употпуњује став да Срби Сремци јесу били антифашисти, али да нису сви били присталице комунистичке идеје. Овој тврдњи

¹⁴ Ако је заседању присуствовало лице из Срема, конспиративно делегирано, оно је могло бити само делегат оне групе људи која га је упутила, а не демократски изабрани представник народа.

¹⁵ У селима Срема сакупљана је помоћ у новцу и роби за ЈВуО. Више видети: Снежана Алексић, Југоисточни Срем средином XX века у документима Историјског архива Београда – Добровољно силом натерано, ИК (Нови Сад : Прометеј, Архив Војводине, 2020).

¹⁶ Сасвим је сигурно да је лист „Равна Гора“ дистрибуиран на простору југоисточног Срема. Податак не треба да чуди, ако се зна да је шеф прес-бироа Драже Михаиловића био Гаврило М. Великић, родом из Крњешеваца. Више видети: Снежана Алексић, Крњешевци, село у Срему (Нови Сад : ИК Прометеј, 2022). Извесно је да је Великић, са својим рођачким и пријатељским везама у Срему, имао добру основу за дистрибуцију „четничког“ материјала.

¹⁷ Жарко Атанацковић, Срета Савић, Раденко – Ђуро Ливада, Новак Петровић – Маре.

иде у прилог податак да је Карловчић, током већег дела рата, био „слободна територија”,¹⁸ али не слободна територија искључиво комуниста, већ свих антифашиста, међу којима је било и присталица Драже Михаиловића, односно ЈВуО. Да политичке идеје КПЈ није подржавало целокупно становништво овог места, већ да је било и другог политичког мишљења, односно да је 1944. године у Карловчићу постојала четничка организација, потврђује пресуда Војног суда од 10.8.1944. године (Документ 4).

*

Документа су ради публикавања у овом раду нумерисана арапским бројевима од 1 до 4. Приређена су хронолошким редом према датумима доношења пресуда. На тексту су исправљене само очигледне штампарске (словне) грешке, рачунајући и презиме Михаиловић, које је у оригиналу погрешно написано Михајловић. Идеолошке поруке – пароле КПЈ, које се налазе на крају пресуда, у оригиналу су писане великим словима, те су, идентично извору, написане и у овом раду. Додатна појашњења налазе се у напоменама.

*

Документ: 1.
ИАБ – 34 – НОС Земун, кут. 8

ПРЕСУДА

Војни суд састављен у смислу наредбе Врховног штаба од 7. II 44, у кривичном предмету против Ж.С, Ј.Б, и С.М, сви из Петроваца, након одржаног усменог главног претреса дана 31-V-44, донео је ову

ПРЕСУДУ:

I Окривљени Живко Сурдучки из Петроваца,¹⁹ ратар, ?7²⁰ година, ожењен, отац 3 деце, неосуђиван.

II Окривљени Бранко Јекић из Петроваца, ратар, стар 32 године, ожењен, отац 3 деце, неосуђиван.

III Окривљени Стеван Матин из Петроваца, ратар, стар 29 година, ожењен, отац 1 детета, неосуђиван.

Криви су:

I 1. Окривљени Живко Сурдучки што је 22-V-44. по налогу претпостављених четничких бандита /имена се чувају у тајности у интересу истраге/ организовао издајнички четнички одбор у селу Петровцима, био његов функционер и духовни вођ.

¹⁸ Више видети: Жарко Атанацковић, Земун и околина у рату и револуцији (Београд: Нолит, 1962).

¹⁹ Срез Рума.

²⁰ Први број у години живота у оригиналу је нечитак.

2. Што је као организатор имао задатак да окупи нове чланове и што је врбовао многе мештане у циљу организовања у четничку организацију, али су исти као одани искрени родољуби то одбили.

3. Што је пред тим родољубима иступао против Н.О. покрета, да друг Тито није више Маршал, већ да је то сада изрод нашег народа Дража Михаиловић, да ће четничке банде у сарадњи са злочиначким немачким окупатором „очистити” Срем од партизана и да ће потом четници примити власт у Срему. Да савезници бацају оружје како партизанима тако и четницима и да ће све наше руководиоце побити.

II 1. Окривљени Бранко Јекић што је био организовани члан издајничког четничког одбора у селу Петровцима.

2. Што је пред више мештана села Петроваца харангирао²¹ народноослободилачку борбу.

III 1. Окривљени Стеван Матин што је био организовани члан издајничког четничког одбора у селу Петровцима.

2. Што је пред више мештана села Петроваца харангирао народноослободилачку борбу.

Тим својим поступцима сви окривљени су учинили кривична дела издаје према народима Југославије и харангерства, чиме су се грубо огрешили о циљеве НОБ И НОВ.

Услед тога сви окривљени се кажњавају казном смрти која се има стрељањем извршити.

Имовина окривљеног Живка Сурдучког препушта се његовој невиној породици на слободно располагање, јер је иста сиромашног стања.

Имовина окривљеног Бранка Јекића заплењује се у висини 1/5 % од целокупне непокретне и покретне имовине.

Имовина окривљеног Стевана Матина заплењује се у висини од 1/3 % од његове целокупне непокретне и покретне имовине, све у корист НОВ-а.

Разлози

Окривљени Живко Сурдучки у целости признаје своја дела а исто тако и дела која су починили окривљени Б. и С. Осим тога њихове кривице доказане су и преслушањем сведока чија се имена не објављују из конспиративних разлога.

Окривљени Бранко Јекић и Стеван Матин једино признају да им је приступио окривљени Живко у циљу организовања у издајнички четнички одбор, али они ово нису пријавили партизанским властима иако су знали да је Живко организатор и духовни вођ, а разлог је био

²¹ Харангирати – подговарати, хушкати.

наводно страх од освете четника. Признају да су знали какав је непријатељ нашег народа издајнички покрет Драже Михаиловића.

Наш народ већ 3 године води свети ослободилачки рат незапамћен у историји признат од свих поштених и родољубивих демократских народа целог света.

Бивши југословенски режими 20 година угњетавали су радне народе Југославије и живели од њиховог зноја. Сада када су ови исти народи са оружјем у руци успели да створе тековине на којима се већ изграђују темељи нове слободне и федеративне демократске Југославије, неки мрачни типови и сарадници злочиначких окупатора, покушавају да својом издајничком работом наставе и поново зајаше на леђа наших народа не би ли поново наставили са корупцијом и зеленашењем. Како је овај светски империјалистички рат ушао у фазу трабантизма и налази се у смртном ропцу, ови издајници под фирмом „слободних ослободилаца“ покушавају да унесу пометњу у наше редове, са циљем да раздвоје нашу позадину од јуначке НОВ. Наш народ са његовом НОВ неће дозволити да му овакве банде руше темеље његове будуће куће и у заједници уништаваће коров који је изникао као чир на здравом телу као да никада није ни постојао. У здравом телу, здрав дух. У тој новој кући неће више уживати мрачњаци²², коцкари, зеленаши и лопови, као што су ова 3 осуђена бандита.

СМРТ КРВАВОМ ОКУПАТОРУ И ЊЕГОВИМ ПЕРЈАШИМА – ЖИВЕЛА ЈУНАЧКА ПОЗАДИНА И ЊЕНО ЧЕДО НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА – ЖИВЕЛА ДЕМОКРАТСКА И ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА – ЖИВЕЛА ОСЛОБОДИЛАЧКА ЦРВЕНА АРМИЈА – ЖИВЕО НАШ ВОЂ МАРШАЛ ТИТО – ОРГАНИЗАТОР ПОБЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ СТАЉИН – ЖИВЕЛИ НАШИ САВЕЗНИЦИ С.С.С.Р, ЕНГЛЕСКА И АМЕРИКА.

*

Документ: 2.²³
ИАБ – 34 – НОС Земун, кут. 8

ПРЕСУДА

Војни суд састављен у смислу наредбе Врховног штаба од 7.II 44, у кривичном предмету против Милутиновић Пере /Мозера/, Ћирић Вукашина, Милутиновић Николе, Џоје Тривуна, Турак Ђорђа, Турак

²² Пренето верно оригиналу.

²³ У овој пресуди, под редним бројем VII, на смртну казну је осуђена особа Х.М женског пола, из Купинова, оптужена за „сарадњу“ (полне односе) са усташама. Како се рад односи само на осуђене због сарадње са четничком организацијом „Дража Михаиловић“, део оптужнице и пресуде који се односи на Х.М. је изостављен.

Ђорђа, Славнић Крсте и Хавран Маре сви из Купинова, након одржаног главног претреса дана 29. VI. 1944 год. донео је следећу:

ПРЕСУДУ

I Окр. Милутиновић Петар /Мозер/, ратар из Купинова, ст. 48 год, ожењен, отац 1 детета, вере православне, Србин, поседује кућу и 100 јутара земље, неосуђиван.

II Окр. Ђирић Вукашин, трговац из Купинова ст. 43 год. ожењен, без деце, вере православне, Србин, поседује кућу са трговачком радњом и 2 јутра земље, неосуђиван.

III Окр. Милутиновић Никола, трговац из Купинова ст. 40 год. вере православне, Србин, ожењен, без деце, поседује кућу са трговачком радњом /шпечерај/ и 7 јутара земље, неосуђиван.

IV Окр. Џоје Тривун, родом из Обрежи /живи у Купинову/ ст. 27 год. вере православне, Србин, ожењен, без деце, поседује 3 јутра земље, неосуђиван.

V Окр. Турак Ђорђе, опанчар из Купинова, ст. 57 год. вере православне, Србин, ожењен, отац 11 деце, поседује кућу и 17 јутара земље и вршаћу машину, неосуђиван.

VI Окр. Славнић Крста, ратар из Купинова, ст. 49 год. ожењен, отац 3 деце, вере православне, Србин, поседује кућу и 15 јутара земље, неосуђиван.

Криви су:

I Окр. Милутиновић Петар /Мозер/

1. Што је као главни организатор и одборник издајничке четничке организације у Купинову која је одржала тесну везу са издајницима четницима Драже Михаиловића у Србији преко курира чије се име из конспиративних разлога овде не биљежи, и фашистичким бандитима у Руми и осталим местима преко курира чије се име овде из конспиративних разлога не бележи, учествовао на састанцима ове издајничке четничке организације на којима су читани разни летци донети из Србије и у којима се је пропагирало против Народноослободилачког покрета и НОБ на којима су најзад донешене одлуке које су спровођене и у дело против Народноослободилачког покрета а и НОБ.

2. Што је као главни организатор и одборник издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Купинову увукао у ову организацију 6 /шест/ мештана села Купинова чија се имена из конспиративних разлога не бележе.

3. Што је дозволио да се у његовој кући и подруму у Купинову одржавају састанци поменуте издајничке четничке организације у месту.

4. Што је прикупљао податке о раду одговорних другова у селу, бројном стању и кретању партизана, те преко горе поменутих курира извештавао даље фашистичке бандите.

5. Што је за издајничку четничку организацију у месту плаћао стално месечну чланарину и прилог у новцу и тиме и материјално помагао ову издајничку четничку организацију, која је као и све остале четничке издајничке организације помагала крвавог окупатора нашег народа у његовој зликовачкој тежњи за поробљавањем и уништавањем нашег народа.

6. Што је и поред тога, што му је од стране НОО-а у Купинову забрањен одлазак без пропусница из села, ипак одлазио у Обреж и тамо се састајао са фашистичким бандитима, тако исто и у Руму где се састајао са познатим зликовцем, паликућом и убицом нашег народа Бауером,²⁴ те овим отворено показивао да је окорели непријатељ нашег народно ослободилачког покрета и наше народноослободилачке борбе, а сарадник највећег непријатеља нашег народа немачког фашизма.

II Окр.Тирић Вукашин

1. Што је као одборник издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Купинову учествовао на свим састанцима ове издајничке четничке организације, на којима је заједно са осталим учесницима доносио одлуке о раду против Народноослободилачког покрета и исте одлуке спроводио у дела.

2. Што је заједно са осталим члановима ове издајничке четничке организације организовао у јесен 1943. год. прелаз и дочек четника²⁵ издајника Драже Михаиловића, који су тада прешли преко Саве из Србије на Купинову. У моменту када су ови народни издајници у Срем прелазили у Купинову у његовој кући налазио се један издајник-четник из Обреновца који је био поручник бивше југословенске војске /чије се име овде из конспиративних разлога не бележи/.

3. Што је као одборник поменуте четничке организације у месту пратио рад одговорних другова у месту, бројно стање и кретање партизана и о томе извештавао I окр. издајника Мозера, који је даље извештавао, односно, преносио преко везе извештај за Србији.

²⁴ Антон Бауер, фолксдојчер из Руме, предратни жандарм, ратни злочинац. Више видети: Јован Бабић (предговор), Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача у Војводини 1941–1944. – Срем. књ. 2, св. 1 (Нови Сад, ИК Прометеј, Архив Војводине, 2020).

²⁵ О доласку ЈВуО у Купиново видети: „Извештај команданта Срема од 12. октобра 1943. Врховној команди ЈВуО о борбама против I Сремског НОП одреда код Купинова“, који је објављен као документ бр. 13 у: Trgo Fabjan (odg. urednik), Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, tom XIV, knj. 3 (Beograd: Vojnoistorijski institut, 1983), 35-46.

4. Што је материјално помагао ову издајничку четничку организацију као и четнике издајнике у Србији, шаљући им преко курира дуван, цигарете, новац и др.

III Окр. Милутиновић Никола

1. Што је као члан издајничке четничке организације у месту давао добровољне преиллоге у новцу и плаћао месечну чланарину и тиме материјално помагао ову издајничку четничку организацију, која тесно сарађује са крвавим окупатором нашег народа издајницима – четницима Драже Михаиловића у Србији.

2. Што је као организовани члан ове издајничке четничке организације, а по налогу исте прилазио људима, позивао их у ову организацију и харангирао против народно ослободилачког покрета и народно – ослободилачке борбе.

IV Окр. Џоје Тривун

1. Што је био главни одржавач везе, односно курир између издајничке четничке организације у Обрежи и издајничке четничке организације у Купинову и као такав преносио дописе и разни пропагандни материјал од окр.издајника М., а који је овај доносио из Србије.

2. Што је као чиновник фабрике Икарус у Земуну прелазио у Београд и састајао се са организованим четником Драже Михаиловића једним жандармеријским наредником из Београда /чије се име из конспиративних разлога не бележи/ и по директивама овога издао фашистима 32 друга у фабрици Икарус који су били организовани у народно ослободилачком покрету, а за коју издају је примио по 5000 куна за једно лице.

3. Што је као организовани четник прилазио људима и харангирао против народноослободилачког покрета, а хвалио и величао издајника Дражу Михаиловића, говорећи како ће он створити Југославију онакву каква је и била и да је у бившој Југославији било добро, све у намери да заведе народ који је позвао и иде правим путем ка својој слободи, организован у свом народно ослободилачком покрету.

V Окр. Турак Ђорђе

1. Што је као организовани члан издајничке четничке организације у месту давао добровољни прилог у новцу и плаћао месечну чланарину за исту и тиме материјално помагао ову издајничку четничку

организацију, која тесно сарађује са крвавим окупатором нашег народа и издајницима четницима Драже Михаиловића у Србији.

2. Што је као организовани члан ове издајничке четничке организације присуствовао на састанцима конференцијама исте на којима су донешена решења и одлуке, да се на све могуће начине ради и ровари против Народно ослободилачке власти у месту и народно ослободилачког покрета уопште. Тако је он имао специјално за задатак да у селу харангира против одговорних другова, што је он и учинио, ружећи их и омаловажавајући их пред народом.

3. Што је као организовани четник имао нарочито тесне односе са главним организатором ове четничке издајничке организације I окр. издајником Мозером.

VI Окр. Славнић Крста

1. Што је као организовани члан издајничке четничке организације у месту давао добровољне прилоге у новцу и плаћао месечну чланарину за исту, и тиме материјално помагао ову издајничку четничку организацију, која тесно сарађује са крвавим окупатором нашег народа и издајницима четницима Драже Михаиловића у Србији.

2. Што је као организовани члан издајничке четничке организације у месту присуствовао разним сатанцима, а на којима су донешене одлуке о успостављању веза са фашистичким бандитима у околици и издајницима у Србији, затим одлуке о роварењу против Народно ослободилачких власти у месту, народно ослободилачког покрета и народно ослободилачке борбе, и најзад читани разни летци.

3. Што је по задатку који је добио од ове издајничке четничке организације, отворено харангирао против народноослободилачких власти у месту и најбаналнијим речима се изражавао против народно ослободилачких власти, односно одговорних другова у месту.

Разлози

Окривљени су признали да су починили горе наведена дела, па их је суд на основу признања и на основу других проверених података прогласио кривим, а за горе наведене злочине, казнио смртном казном, која се према величини и тежини ових злочина против нашег народа, указује примереном.

СМРТ ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ!

*

Документ: 3.
ИАБ – 34 – НОС Земун, кут. 8

ПРЕСУДА

Војни суд састављен у смислу наредбе Врховног штаба од 7. II. 44, у кривичном предмету против окривљених Станковић Бранка /Звонара/, Вукотић Јове, Воркапић Јоце, Ванка Владимира и Мрконић Стевана сви из Бољеваца, након одржаног главног претреса 30. VII. 1944 донео је следећу:

ПРЕСУДУ

I Окр. Станковић Бранко /Звонар/, земљорадник, стар 35 год. родом из Бољеваца вере православне, Србин, ожењен, отац 2 деце, власник куће и 20 јут. земље, неосуђиван.

II Окр. Вукотић Јова из Бољеваца, земљорадник, стар 36 г. вере православне, Србин, ожењен, отац 4 деце, поседује кућу и 18 јут. земље, неосуђиван.

III Окр. Воркапић Јоца из Бољеваца, земљорадник, ст. 34 г. вере православне, Србин, ожењен, отац 1 детета, без иметка, неосуђиван.

IV Окр. Ванка Владимир из Бољеваца /родом из Прогара/ бивши југословенски подбележник, вере православне, Србин, ожењен, отац 2 деце, ст. 42 г. Поседује кући и 3 јут. Земље, неосуђиван.

V Окр. Мрконић Стеван из Бољеваца, земљорадник, ст. 41 год. вере православне, Србин, ожењен, отац 4 деце, поседује кућу и 4 јут. земље, неосуђиван.

КРИВИ СУ

I Окр. Станковић Бранко /Звонар/

1. Што је према упутству познатог народног издајника Бранка Брзака из Михаљеваца у јесен 1943. г. организовао издајнички четнички покрет Драже Михаиловића у Бољевцима и сам примио се дужности секретара издајничке четничке организације.

2. Што је као главни организатор и секретар издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Бољевцима одржавао тесну везу са поменутих издајником Бранком Брзаком, који живи у Београду и један је од виших функционера издајничког четничког покрета. Тако је од истог поред директива за рад своје четничке организације примао од поменутог изрода нашег народа и разне издајничке четничке летке и то: „Глас Београда“, „Равна Гора“ и др. и овај издајнички пропагандни материјал на потајним састанцима са осталим саучесницима и народним изродима читао и ширио даље у масама.

3. Што је као секретар издајничке четничке организације, као и остали одборници пратио кретање партизана у месту као и рад одговорних другова и слао о томе извештаје поменутом издајнику четнику Бранку Брзаку у Земун, односно у Београд, који је у тесној вези са крвавим окупатором нашега народа, те је овај ове извештаје предавао фашистима.

4. Што је са осталим саучесницима и члановима ове издајничке четничке организације у Бољевцима донео одлуку, на потајним састанцима ове издајничке четничке организације да се дочекују и разоружавају оружани другови, како би они на тај начин дошли до оружја и у датом моменту с тим оружјем преузели власт у селу, убијајући партизана и одговорне другове у месту.

5. Што је давао прилог у новцу и тиме материјално помагао оне који раме уз раме са крвавим окупатором нашег народа иду против свог сопственог народа.

II Окр. Вукотић Јова

1. Што је као претседник издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Бољевцима, учествовао на свим потајним састанцима одбора ове издајничке четничке организације и доносио одлуке са осталим саучесницима о раду против народноослободилачког покрета у месту и народно ослободилачке борбе уопште. Тако је нарочито упућивао остале одборнике да свим силама настоје придобити људе и то што више за издајнички четнички покрет и увлачити их у издајничку четничку организацију у месту. Сам је увукао у ову издајничку организацију двојицу мештана из Бољеваца, као и једну особу из Бежаније.

2. Што је као претседник четничке организације у Бољевцима одлазио у Земун где се састајао са изродом четником Бранком Брзаком, који је давао потребне директиве за даљи рад – и у Бежанију код једне особе са којом је организовао у Бежанији издајнички четнички покрет Драже Михаиловића, највећег издајника и изрода нашег народа.

3. Што је давао прилоге у новцу за ову издајничку четничку ствар и тиме и материјално помагао ове који сарађују са крвавим окупатором нашег народа и боре се против свог сопственог народа.

4. Што је заједно са I окривљеним Станковић Бранком припремао се извршити атентан на једну другарицу и једног друга обоје из места, пошто су ове сматрали за најодговорније у месту.

III Окр. Воркапић Јова

1. Што је ушао у издајничку четничку организацију Драже Михаиловић у Бољевцима, примивши се дужности благајника ове издајничке четничке организације, учествовао у потајним састанцима одбора и са осталим доносио одлуке о раду против народноослободилачког покрета и народно ослободилачке борбе уопште.

2. Што је као благајник ове издајничке четничке организације, а која је преко поменутог издајника четника Бранка Брзака тесно сарађивала са крвавим окупатором нашег народа, примао сакупљени прилог у новцу и исти слао поменутом четнику у Бежанију, а овај даље издајничкој четничкој организацији у Земун односно у Београд.

3. Што је и сам давао добровољни прилог у новцу и тиме материјално помагао оне, који сарађују са крвавим окупатором нашег народа и боре се против свог сопственог народа.

IV Окр. Ванка Владимир

1. Што је као заменик секретара ове издајничке четничке организације Драже Михаиловића учествовао на свим потајним састанцима исте на којима је са осталим саучесницима – издајницима доносио одлуке о раду против народно ослободилачког покрета и народно ослободилачке борбе уопште. Тако је као најученији примио се специјалног задатка да у масама пропагира за овај издајнички четнички покрет, а харангира против народноослободилачког покрета и народноослободилачке борбе.

2. Што је приликом прелаза четника – издајника из Србије половином месеца јула о.г. отишао намерно у тзв. „Зидине“ и тамо се састао са неким издајником званим „Батом“.

3. Што је по налогу издајничке четничке организације у месту, пратио рад одговорних другова у месту, бројно стање и кретање партизана у месту, и о томе извештавао председника ове издајничке четничке организације Јову Вукотића а овај даље преко везе извештавао срески четнички одбор, који је тесно везан са крвавим окупатором нашег народа.

4. Што је давао прилог у новцу и тиме материјално помагао оне који заједно са крвавим окупатором нашег народа боре се против свог сопственог народа.

V Окр. Мрконић Стеван

1. Што је као члан издајничке четничке организације учествовао на потајним састанцима исте, доносио одлуке са осталим саучесницима о раду против народноослободилачког покрета у месту и народноослободилачке борбе уопште. Тако је примио се задатка да харангира по селу против народно ослободилачког покрета, пратио рад одго-

ворних другова у селу, бројно стање и кретање пратизана и о томе као и остали чланови ове издајничке четничке организације извештавао II Окр. Вукотић Јову који је даље ове извештаје слао фашистима.

2. Што је као организовани четник дозволио да се у његовој кући у месецу фебруару о.г. одржи састанак одбора издајничке четничке организације у месту.

3. Што је давао прилог у новцу и тиме материјално помагао оне који раме уз раме са крвавим окупатором иду против свога сопственог народа.

Овим својим поступцима окривљени су починили злочине: издаје, шпијунаже и харангерства против нашег народа, и тиме се грубо огрешили о народно ослободилачку борбу и њене циљеве, те их је суд за ова огавна дела која су починили против свог сопственог народа, прогласио кривим и казнио смртном казном, која се има извршити стрељањем.

РАЗЛОЗИ:

Сви окривљени су у целости признали да су починили горе наведена дела, док су за Вукотић Јову кривице доказане изјавом осталих окривљених и основу других проверених података, те их је суд прогласио кривим за дела: издаје, шпијунаже и харангерства и казнио смртном казном, која потпуно одговара величини и тежини почињених дела.

СМРТ ФАШИЗМУ + СЛОБОДА НАРОДУ!

Документ: 4.

ИАБ – 34 – НОС Земун, кут. 8

ПРЕСУДА

Војни суд састављен у смислу наредбе Врховног штаба од 7.II 44, у кривичном предмету против окривљених Петошевић Жике, Гарашанин Пере, Рајновић Николе и Јефтић Срете из Карловчића, након одржаног главног претреса дана 10. 8. 1944 донео је следећу:

ПРЕСУДУ

I Окр. Петошевић Жика из Карловчића, земљорадник, ст. 45. год. вере православне, Србин, ожењен, отац 2 деце, поседује кућу и 20 јут. земље, неосуђиван.

II Окр. Гарашанин Пера из Карловчића, земљорадник, ст. 45. г. вере православне, Србин, ожењен, отац 3 деце, поседује кућу и 10. јут. земље, неосуђиван.

III Окр. Рајновић Никола, родом из Мокра Поља, срез Книн /сада живи у Карловчићу/ ст. 49 г. трговац, вере православне, Србин, ожењен, отац 3 деце, поседује кућу и 1 јутро земље.

IV Окр. Јефтић Срете из Карловчића, земљорадник, ст. 37 год. вере православне, Србин, ожењен, без деце, поседује кућу и 12 јут. земље, неосуђиван.

Криви су:

I Окр. Петошевић Жика

1. Што је као секретар издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Карловчићу, заједно са осталим саучесницима учествовао на потајним састанцима ове издајничке организације и доносио одлуке о раду против народноослободилачког покрета и народно ослободилачке борбе уопште.

2. Што је као секретар ове издајничке четничке организације, која одржава тесне веза са бившим претседником Воркапић Миланом, који је побегао фашистима у Земун и тамо с њима тесно сарађује, а по задатку који је добио као и остали чланови одбора, прикупљао податке о раду одговорних другова у месту, бројном стању и кретању партизана у месту и о томе преко везе извештавао фашисте и крвавог окупатора нашег народа који је према тим подацима, упадао у место и ту убијао, пљачкао и палио куће оних мештана, за које је преко ове издајничке клике сазнавао.

3. Што је као секретар ове издајничке организације Драже Михаиловића у Карловчићу, спремао се као и остали изроди и издајници, дочекати четничке издајнике Драже Михаиловића из Србије и у том моменту са оружјем у руци које су требали добити од четника издајника и народног издајника мајора Чеде Деврње²⁶ напасти и поубијати одговорне другове у селу, тиме уништити народноослободилачки покрет у месту и преузети власт.

4. Што је као секретар ове издајничке четничке организације, а по задатку који је добио од исте одржавао везу са издајничком четничком организацијом у Михаљевцима и то преко познатог издајника и организованог члана ове организације Лазе Ранисављевића који је недавно за издају и прљава дела против свог сопственог народа искусио заслужену казну.

²⁶ Према Ж. Михаиловићу, завичајцу Купинова и сведоку ратних догађаја, мајор Ч. Деврња је био родом из Карловчића. Живојин Михајловић, Хроника Купинова (необјављен рукопис, примерак у ПДФ-у у поседу аутора). Чедомир Деврња од оца Петра и мајке Љубице (рођ. Максимовић), рођен 25.9.1903. у Карловчићу. У 1934. год. занимање: инж. наредник водник III кл (у рату мајор). Ожењен – ИАБ – Управа града Београда, Картотека житеља, претрага: Чедомир Деврња.

5. Што је скупљао прилог и давао прилог у новцу, и материјално помагао оне који како је то познато целом свету, раме уз раме иду с крвавим окупатором нашега народа против свог сопственог народа.

II окр. Гарашанин Петар

1. Што је као благајник издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Карловчићу, а која је организација како је горе поменуто, сарађивала са фашистима у Земуну преко свога бившег претседника издајника Милана Воркапића и одржавала везе са изродом и издајником мајором Чедом Деврњом у Србији, учествовао на свим састанцима ове организације и сложио се са осталим издајницима са одлукама о раду против народно ослободилачког покрета у месту и народно ослободилачке борбе уопште.

2. Што је као благајник ове издајничке четничке организације, а по задатку који је добио од исте пратио рад одговорних другова у месту, бројно стање и кретање партизана у месту, и о овоме извештавао претседника ове издајничке четничке организације, који је ове извештаје слао даље фашистичким зликовцима у Земун.

3. Што је као благајник ове издајничке четничке организације у месту, примао сакупљени прилог у новцу и сам давао овај прилог и даље предавао претседнику ове издајничке четничке организације, а овај даље слао овај прилог у Земун.

4. Што је заједно са осталим члановима ове издајничке четничке организације спремао се дочекати издајнике четнике Драже Михаиловића из Србије, и у моменту њиховог доласка са оружјем које су требали добити од поменутог издајника четника Чеде Деврње из Србије, поубијати најодговорније другове у селу, тиме уништити народно ослободилачки покрет у месту и преузети власт.

III окр. Рајовић Никола

1. Што је као члан одбора издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Карловчићу, учествовао на свим потајним састанцима ове издајничке четничке организације и са осталим изродима и издајницима доносио одлуке и договарао се како да се ради и шта да се предузме да би се што више нашкодило или коначно уништио народно ослободилачки покрет у месту, и тиме ослабила народно ослободилачка борба уопште.

2. Што је као члан ове издајничке четничке организације, а као и отали чланови, по задатку који је добио од исте, мотрио рад партизана у месту и о томе извештавао претседника, а овај ове извештаје даље слао у Земун, поменутом изроду и издајнику Воркапић Милану и Цвеји, који пак тамо тесно сарађује са крвавим окупатором нашег народа, у чије су упориште побегли, бојећи се одговорности пред народним судом за своја злодела почињења против свог сопственог народа.

3. Што је као члан одбора ове издајничке четничке организације у месту уживао нарочито поверење ове издајничке четничке организације. Тако му је иста поверила нарочити задатак да одржава одвојено састанке са неколицином чланова ове четничке организације, извештавао их о раду и о одлукама одбора и издавао им директиве и упутства за рад против народно ослободилачког покрета и народно ослободилачке борбе.

4. Што је давао прилог у новцу за ову издајничку четничку организацију у месту и тиме и материјално помагао ове који сарађују са крвавим окупатором нашег народа и иду проти свог сопственог народа.

IV окр. Јефтић Срета

1. Што је као организовани члан издајничке четничке организације Драже Михаиловића у Карловчићу учествовао на састанцима исте и са осталим сагласно се и доносио одлуке о раду против народноослободилачког покрета у месту и народно ослободилачке борбе уопште.

2. Што је као организовани члан ове издајничке четничке организације избегавао позив у народноослободилачку војску, јер му је тако било наређено од стране одбора ове издајничке четничке организације у месту.

3. Што је као члан ове издајничке четничке организације одржавао везу између исте и издајничке четничке организације у Михаљевцима. Тако је, по задатку који је добио од ове издајничке четничке организације одлазио са писмима у Михаљевце код познатог издајника Жике Бежановића, док је овај још био жив, а овај је преко њега слао писам четничкој организацији у Карловчић.

4. Што је за ову издајничку четничку организацију у месту давао добровољни прилог у новцу, и тиме и материјално помагао народне изроде четнике који у сарадњи са крвавим окупатором нашег народа боре се против свог сопственог народа.

Овим својим поступцима окривљени су причинили дела: издаје, шпијунаже материјалног помагања издајника – четника, а тиме и крвавог окупатора нашег народа, чиме су се грубо огрешили о народно ослободилачку борбу и њене циљеве, те их је суд за ова огавна дела почињена против свог сопственог народа, огласио кривим и казнио смртном казном, која се има извршити стрељањем.

РАЗЛОЗИ

Окривљени су у целости признали да су починили горе наведене злочине против свог сопственог народа те их је суд на основу признања и на основу других проверених података огласио кривим и казнио смртном казном, која се казна с обзиром на величину и тежину почињених дела указује примереном.

СМРТ ФАШИЗМУ – СЛОБОДА НАРОДУ!

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ БЕОГРАДА (ИАБ), фонд: НАРОДНИ ОДБОР СРЕЗА ЗЕМУНСКОГ, ЗЕМУН (НОС Земун), кутија 8, документа: Пресуда од 31.5.1944; Пресуда од 29.6.1944; Пресуда од 30.7.1944; Пресуда од 10.8.1944.

Приватна збирка Петра Одобашића: Михајловић Живојин, Хроника Купинова, необјављен рукопис, примерак у ПДФ-у у поседу аутора.

Објављени извори

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ БЕОГРАДА (ИАБ), фонд: НАРОДНИ ОДБОР СРЕЗА ЗЕМУНСКОГ, ЗЕМУН (НОС Земун), кутија 8, Упутство 36/43 ОНОО, бр. 121/44 од 12.II 1944.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ БЕОГРАДА (ИАБ), фонд: УПРАВА ГРАДА БЕОГРАДА, Картотека житеља, претрага: Чедомир Деврња.

Књиге

Алексић Снежана, *Југоисточни Срем средином XX века у документима Историјског архива Београда – Добровољно силом натерано*, Нови Сад: ИК Прометеј, Архив Војводине, 2020.

Алексић Снежана, *Крњешевци, село у Срему*, Нови Сад: ИК Прометеј, Нови Сад, 2022.

Алексић Снежана, *Историјски срез Земун (1941–1945) у архивској грађи и изворима*, Нови Сад: Архив Војводине, 2022.

Атанацковић Жако, *Земун и околина у рату и револуцији*, Београд: Нолит, 1962.

Атанацковић Жарко, *Срем у Народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији*, Шимановци: Месна заједница, Месни одбор СУБНОР-а, 1968.

Атанацковић Жарко, *Војводина у борби 1941–1945*, Нови Сад: Форум, 1959.

Бабић Јован (предговор), *Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини 1941–1944. – Срем*. књ. 2, св. 1, Нови Сад: ИК Прометеј, Архив Војводине, 2020.

Савић Срета, *Борбе у Срему : 1941–1944*, Нови Сад: СУБНОР СР Србије за Војводину, 1967.

Ливада Раденко – Ђуро, *Романтичне лозинке*, Београд: ОО ССРН Сурчин, 1962.

Петровић Новак – Маре, *Прогарци*, Земун: СО Земун, СУБНОР Земун, МЗ Прогар, 1987.

Trgo Fabjan (odg. urednik), *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XIV, knj. 3, Beograd: Vojnoistorijski institut, 1983.

Snežana Aleksić, Phd, assistant
MB University in Belgrade
E-mail: snezanaaleksic3@gmail.com

THE JUDGMENTS PASSED BY THE MILITARY COURT NOV IN THE SOUTHEASTERN SREM IN 1944

(Summary)

The paper publishes archival material – verdicts of the Military Court of the People's Liberation Army, which operated in the area of southeastern Srem in 1944. The verdicts were handed down in criminal proceedings against eighteen Serbs, natives of Srem, who were accused of collaborating with the „Chetnik movement of Draža Mihailović“. The documents are stored in the Historical Archive of Belgrade. They have not been originally published until now, and therefore, their content brings new light to contemporary historiography, which dispels the prevailing opinion that eastern Srem was strongly partisan. At the same time, the content of the original archival material opens up a dilemma in the field of legal science: were the decisions of the Military Court justified and fair? The objective of the paper is to deepen knowledge from the history of the development of military justice, as well as knowledge regarding specific events during 1944 in the part of the occupied Kingdom of Yugoslavia – southeastern Srem.

KEY WORDS: Military Court, NOV, verdict, Chetnik, Draža Mihailović, YAF, Srem